

SUMMARY

In this study I tell the story of the Believers Church Tradition (BCT) on the basis of nineteen Believers Church Conferences (BCC) held between 1967 and 2017. Through a lens, created from the first seminal conference at Louisville 1967, all the papers of these conferences are analyzed to find the defining characteristics of this tradition. This lens consists of the nature of faith, the nature of the church, the nature of hermeneutical discernment and the nature of mission. The proceeds of this are used to establish the ecumenical contribution of this tradition to the ecclesiological debate. The resulting pneumatic and kenotic ecclesiological perspective is applied to the concrete case of mutual baptismal recognition.

The title 'looking in the other direction' refers to words written by Karl Barth in a preparatory document for the inaugural meeting of the World Council of Churches in Amsterdam in 1948. He suggests that the churches, in the light of the disappearance of a *corpus christianum*, should now look in the direction of the Free or Congregationalist churches. The purpose of this study is to contribute to the understanding of what this 'other direction' might mean for the churches that are part of it, but also for the broader church. Since these churches do not have a prescribed unambiguous voice because of their characteristic way of being church, this study maps its self-understanding by listening to the outcomes of the nineteen conferences.

In this systematic-theological study in ecclesiology I join Roger Haight's historical and comparative ecclesiology. Historical ecclesiology means that, since the Church is *both* divinely constituted and historically situated, the direct object of ecclesiology is a finite reality. We cannot do ecclesiology without taking seriously the history of the church and its changing context. A recurring observation during these conferences is the tension between the so-called 'believed church' and the 'experienced church' and the pendulum clock between movement and institution (Olof H. de Vries) or the routinization of charisma (Weber). Comparative ecclesiology transcends particular churches and denominations, not by pushing them aside, but by enriching their particularity through new sources. This study, with its focus on the BCT as it explicated itself through nineteen BCC in a defined period (1967–2017), should be considered as an historical and comparative ecclesiology. So I study the BCT in its historical concreteness in this defined period and seek to understand this tradition through an explicit appeal to sources that transcend one particular BC.

The central question of this study is how the defining characteristics of the BCT challenge and sharpen the understanding of the church in the ecumenical ecclesiological debate. In order to answer this question, I have split the question into three sub-questions, each of which is answered in a section of the book:

1. What is meant by the Believers Church Tradition and how did it emerge in the twentieth century? (Part I)
2. What are the defining characteristics of the Believers Church Tradition based on the outcomes of the nineteen Believers Church Conferences held between 1967 and 2017? (Part II)
3. What contribution has the Believers Church Tradition to offer to the ecumenical ecclesiological conversation? (Part III)

Part I first introduces the broader concept of Congregationalism, and thereafter introduces the BCT as a so-called 'third type' of church, next to the 'catholic' and 'protestant' type. Originally the term 'Free Church' was used to describe the 'third type', but this concept is too broad and general in its meaning. The term *Believers Church* was coined by Max

Weber in 1904 and gained momentum in the 1950s and 1960s onward. I show that the BCT is a distinctive ecclesiological type, not so much to *classify* as to *clarify*. It is a tradition, rooted in the Radical Reformation of the sixteenth century, and also fuelled by separatist puritanism, pietism and revival movements in the following centuries, characterized by conceptions of church as forms of brotherhood and discipleship. Focused on the gathering of conscious committed believers in answering the call of the Gospel, it seeks to fulfil its mission as church in the world.

Part II includes a description of the context and content of all nineteen conferences. The seminal conference in Louisville 1967 is described in detail and then the lens is derived, which consists of the four natures of respectively faith, the church, hermeneutical discernment and mission. All conferences are described and analyzed through this lens. The lens can be summarized as follows:

The nature of faith is faith as a prerequisite for church membership, since the concept of a BC is based upon a voluntary and conscious confession of faith, regenerate membership and committed disciples only.

The nature of the church is the local church embodying the gospel as good news, a covenant community, constituted by voluntary committed believers, each of them participating in the full ministry of Christ. The congregational character applies to all levels of church fellowship, regional, national or international, when it comes to administration and decision processes.

The nature of hermeneutical discernment has to do with the sources of authority and the way they are explored and used in discerning the will of God. The Bible as the Word of God is central and the whole community is called to seek together the mind of Christ and to understand the will of God for the day in obedient submission to the guidance of the Holy Spirit.

The nature of mission is basically the life of the local church. As a covenanting and discerning community it is the good news and the mission itself. Since the gospel is related to the totality of life, this mission is always a holistic approach in which individual conversion and social change go together.

Part III derives from the descriptions in Part II the defining characteristics of the BCT as these come out of these nineteen conferences. It shows that there is a clear continuity through the conferences when it comes to these natures. But we also see several dilemmas. Sometimes the dilemma itself is a defining characteristic. The characteristics are not limited to the four natures, since at each conference new issues and developments are looked at as well. It is shown that there are also characteristics concerning the sacraments, the use of the charismata, the peace witness, gender, race and LGBTQ, and the Global Church. In the end it yields 31 characteristics.

Finally the third research question is explored in Chapter 9: What contribution has the BCT to offer to the ecumenical ecclesiological conversation? I show that the BCT has its own ecumenical style, summarized in 'Spirit over structure'. The continuity of the Gospel and the church lies in the living and renewing force of the Spirit, working in every generation anew. The identity of the BCT is principally diverse, distinctive, and provisional and always open for 'further light'. This makes it impossible, unnecessary and even unwanted to speak with one perpetual voice. In this way there can be no unambiguous contribution, except for the style itself.

Spirit over structure is different from *Spirit or structure*; it is a statement about priority. What is meant by *Spirit over structure* is not spiritualism (*Spirit without structure*),

but spiritual ecumenism over institutional ecumenism. I conclude that an approach to ecclesiology from pneumatology is a very helpful contribution here. Not opposed to a Christological or Trinitarian approach, but as an actual and relevant addition, as a matter of emphasis. Helpful especially in the ecumenical realm. Since the church is not yet what it should be, but still 'under construction', the Spirit represents the critical moment over against the status quo and as such underlines the provisional shape of the church. This pneumatological approach leads to and is reinforced by a kenotic ecclesiology. If the Spirit has priority over structure and the confession 'Jesus is Lord' (through the Holy Spirit, 1 Cor. 12:3!) is foundational for the church, everything else is secondary. Reiling uses the word *kenosis*, self-emptying (Phil 2:7), to challenge churches to sacrifice whatever it takes for the unity of the church. In this *kenosis* every church will have to give its own forms and traditions its place, or at least be willing to abolish them if needed. For if Christ emptied and humbled himself to save human beings, this fact has to determine the kenotic foundations of ecclesiology and the whole style of the life of the Church (Waclaw Hryniewicz). Interestingly, looking back on the conferences, the theme of self-emptying and sacrifice comes up several times (Louisville 1967, Winnipeg 1978, and Winnipeg 2008). Also the New Delhi Statement on Unity from the Third Assembly of the WCC in New Delhi, India, in 1961, talks about the necessity of a death and rebirth of many forms of church life as we have known them for the sake of unity. That is why I am joining Peter Leithart in his recent plea (2016) for an 'interim ecclesiology' towards what he calls Reformational Catholicism, which demands the necessary death of churches and denominations in order to answer Jesus's prayer of John 17, though I prefer to seek a *Radical* Reformational Catholicism. This is a turn to a 'receptive ecumenism', an ecumenism of gift exchange, 'rooted in our acknowledgement that we do not know or possess everything we need in our own brand of the church' (Leithart).

Finally I apply this pneumatic and kenotic ecclesiological perspective to the concrete case of one of the ecumenical stumbling blocks: mutual baptismal recognition. Can we as churches get away from our (baptismal) 'tribalism' (Leithart) and probably find an 'interim-ecclesiology' that unites, even as the water divides? I show how for BC believer's baptism is the logical consequence of their ecclesiology: a believer's church asks for believer's baptism. I follow Reiling when he says that only believer's baptism is capable of bearing the full weight of a New Testament theology of baptism. I state that accordingly the agreed two conditions for mutual recognition of baptism, water and the Trinity (BEM), fall short as long as they are not supplemented by a third factor, namely the faith response of the baptizand. But does this mean that BC cannot recognize other churches that practice infant baptism, as churches of Jesus Christ? Based on the discussion regarding the circumcision of the gentiles in Acts 15, as an example of the priority of Spirit over structure, I conclude they can. The climax of Phil 2 is the confession 'that Jesus Christ is Lord' (Phil 2:11), a confession that no one can make 'except by the Holy Spirit' (1 Cor 12:3). Every Christian and every church who lives by this confessing center and with whom the Holy Spirit's presence is 'both seen and heard' (Acts 2:33), deserves a full acknowledgement as brother and sister and as sister church. As BC we will challenge such persons and such churches to search with us the Scriptures to discern the mind of Christ, also regarding baptism. But we should not 'trouble' them (Acts 15:19) with a demand of rebaptism as long as they see their Christian initiation completed through infant baptism and confirmation. Also as BC we have to recognize that *our* baptism is not *ours*. Baptism is not of the person being baptized, nor of the baptizer, nor of the Church. Baptism is of the Lord Himself. This indicates at the same time the importance

and seriousness of baptism, as well as the relativization of our forms and practices. And not only baptism is His. The church is as well!

So based on the idea of *kenosis* we abstain from our demand of rebaptism as long as other brothers and sisters see their Christian initiation completed through infant baptism and confirmation. At the same time, since our conviction is and remains that 'baptism upon personal profession of faith is the most clearly attested pattern in the New Testament documents' (*BEM*, section 11) and only believer's baptism is capable of bearing the full weight of a New Testament theology of baptism, re-baptism remains an 'impossible possibility' for those seeking it conscientious and as a response to the work of the Holy Spirit in their life. Since baptism is not ours, we neither can demand others to abstain from infant baptism, nor they can demand us to abstain from re-baptism. All we can do is bear each other in love. Church history has saddled us with a common debt. This is a cross we must bear together.

I agree with George Vandervelde at Hamilton 1996 that the BCT can have a 'crucial' and 'unique' ecumenical contribution in bridging a minimalist individualistic evangelical ecclesiology and a maximalist institutional ecumenical ecclesiology, and as such can provide a 'much-needed . . . third way'. We are all called to rethink our own ecclesiologies. Not to face this challenge is to cut off a major tap root of ecclesial renewal (Vandervelde).

NEDERLANDSE SAMENVATTING

In deze studie vertel ik het verhaal van de Believers Church Tradition (BCT) op basis van negentien Believers Church Conferences (BCC) gehouden tussen 1967 en 2017. Door een lens, gecreëerd vanaf de eerste baanbrekende conferentie in Louisville 1967, worden alle lezingen van deze conferenties geanalyseerd om de bepalende kenmerken van deze traditie te vinden. Deze lens bestaat uit de aard van het geloof, de aard van de kerk, de aard van de hermeneutische interpretatie en de aard van de zending. De opbrengst hiervan wordt gebruikt om de oecumenische bijdrage van deze traditie aan het ecclesiologische debat vast te stellen. Het resulterende pneumatische en kenotische ecclesiologische perspectief wordt toegepast op de concrete casus van wederzijdse dooperkenning.

De titel 'kijken in de andere richting' verwijst naar woorden die Karl Barth schreef in een voorbereidend document voor de oprichtingsvergadering van de Wereldraad van Kerken in Amsterdam in 1948. Hij suggereert dat de kerken, in het licht van het verdwijnen van een *corpus christianum*, nu in de richting van de Vrije of Congregationalistische kerken moeten kijken. Het doel van dit onderzoek is bij te dragen aan het begrip van wat deze 'andere richting' zou kunnen betekenen voor de kerken die er deel van uitmaken, maar ook voor de bredere kerk. Omdat deze kerken vanwege hun karakteristieke manier van kerk-zijn geen voorgeschreven eenduidige stem hebben, brengt dit onderzoek haar zelfinzicht in kaart door te luisteren naar de uitkomsten van de negentien conferenties.

In deze systematisch-theologische studie in de ecclesiologie sluit ik me aan bij de historische en comparatieve of vergelijkende ecclesiologie van Roger Haight. Historische ecclesiologie betekent dat, aangezien de kerk zowel een goddelijk oorsprong heeft als historisch is gesitueerd, het directe object van ecclesiologie een eindige realiteit is. We kunnen niet aan ecclesiologie doen zonder de geschiedenis van de kerk en haar veranderende context serieus te nemen. Een terugkerende constatering tijdens deze conferenties is de spanning tussen de zogenaamde 'geloofde kerk' en de 'ervaren kerk' en de beweging van de klepel van een klok tussen beweging en kerk (Olof H. de Vries) of de routinisering van charisma (Weber). Comparatieve of vergelijkende ecclesiologie overstijgt particuliere kerken en denominaties, niet door ze opzij te schuiven, maar door hun eigenheid te verrijken met nieuwe bronnen. Deze studie, met de focus op de BCT zoals deze zich in negentien BCC in een bepaalde periode (1967-2017) heeft geëxpliceerd, moet worden beschouwd als een historische en vergelijkende ecclesiologie. Dus bestudeer ik de BCT in zijn historische concreetheid in deze gedefinieerde periode en probeer deze traditie te begrijpen door een expliciet beroep te doen op bronnen die een bepaalde BC overstijgen.

De centrale vraag van deze studie is hoe de bepalende kenmerken van de BCT het begrip van de kerk in het oecumenische ecclesiologische debat uitdagen en aanscherpen. Om deze vraag te beantwoorden, heb ik de vraag opgesplitst in drie deelvragen, die elk in een deel van het boek worden beantwoord:

1. Wat wordt bedoeld met de *Believers Church Tradition* en hoe is deze in de twintigste eeuw ontstaan? (Deel I)
2. Wat zijn de bepalende kenmerken van de *Believers Church Tradition* op basis van de resultaten van de negentien *Believers Church Conferences* die tussen 1967 en 2017 zijn gehouden? (Deel II)
3. Welke bijdrage heeft de *Believers Church Tradition* te bieden aan het oecumenische ecclesiologische debat? (Deel III)

Deel I introduceert eerst het bredere concept van congregationalisme, en introduceert daarna de BCT als een zogenaamd 'derde type' kerk, naast het 'katholieke' en 'protestantse' type. Oorspronkelijk werd de term 'Vrije Kerk' gebruikt om het 'derde type' te beschrijven, maar dit concept is te breed en te algemeen in zijn betekenis. De term *Believers Church* werd in 1904 door Max Weber bedacht en kreeg in de jaren vijftig en zestig een groeiende impuls. Ik laat zien dat de BCT een onderscheidend ecclesiologisch type is, niet zozeer om te classificeren als wel om te verduidelijken. Het is een traditie, geworteld in de Radicale Reformatie van de zestiende eeuw, en ook gevoed door separatistisch puritanisme, piëtisme en opwekkingsbewegingen in de volgende eeuwen, gekenmerkt door opvattingen over de kerk als vorm van broederschap en discipelschap. Gericht op het samenbrengen van bewust toegewijde gelovigen die antwoorden op de oproep van het evangelie, probeert het zijn missie als kerk in de wereld te vervullen.

Deel II bevat een beschrijving van de context en inhoud van alle negentien conferenties. De baanbrekende conferentie in Louisville 1967 wordt in detail beschreven en vervolgens wordt daarvan de lens afgeleid, die bestaat uit respectievelijk de aard van geloof, van kerk, van hermeneutische interpretatie en van zending. Door deze lens worden alle conferenties beschreven en geanalyseerd. De lens kan als volgt worden samengevat:

De aard van geloof is geloof als voorwaarde voor kerklidmaatschap, aangezien het concept van een BC gebaseerd is op een vrijwillige en bewuste belijdenis van geloof, lidmaatschap op basis van wedergeboorte en toegewijd discipelschap.

De aard van de kerk is de plaatselijke kerk die het evangelie als goed nieuws belichaamt, een verbondsgemeenschap, gevormd door vrijwillige toegewijde gelovigen, die elk op hun wijze bijdragen aan de opbouw van het lichaam van Christus. Het congregationalistische karakter geldt voor alle niveaus van kerkgemeenschap, regionaal, nationaal of internationaal, als het gaat om bestuur en besluitvorming.

De aard van hermeneutische interpretatie heeft te maken met de bronnen van gezag en de manier waarop ze worden onderzocht en gebruikt bij het onderscheiden van de wil van God. De Bijbel als het Woord van God staat centraal en de hele gemeenschap is geroepen om samen de gezindheid van Christus te zoeken en de wil van God voor vandaag te verstaan in gehoorzame onderwerping aan de leiding van de Heilige Geest.

De aard van zending is in wezen het leven van de plaatselijke kerk. Als een hecht verbonden en onderscheidende gemeenschap is deze het goede nieuws en de missie zelf. Aangezien het evangelie betrekking heeft op de totaliteit van het leven, is deze missie altijd een holistische benadering waarin individuele bekering en sociale verandering samengaan.

Deel III ontleent aan de beschrijvingen in deel II de bepalende kenmerken van de BCT zoals deze uit deze negentien conferenties voortkomen. Het laat zien dat er een duidelijke continuïteit is door de conferenties als het gaat om deze lens. Maar we zien ook een aantal dilemma's. Soms is het dilemma zelf een bepalend kenmerk. De kenmerken zijn niet beperkt tot de vier genoemde karakteristieken, want op elke conferentie worden ook nieuwe thema's en ontwikkelingen bekeken. Het blijkt dat er ook kenmerken zijn met betrekking tot de sacramenten, het gebruik van de charismata, het vredesgetuigenis, gender, ras en LGBTQ, en de wereldkerk. Uiteindelijk levert het 31 kenmerken op.

Ten slotte wordt in hoofdstuk 9 de derde onderzoeksvraag onderzocht: Welke bijdrage heeft de BCT te bieden aan het oecumenische ecclesiologische debat? Ik laat zien dat de BCT een eigen oecumenische stijl heeft, samengevat in 'Spirit over structure'. De continuïteit van het evangelie en de kerk ligt in de levende en vernieuwende kracht van de Geest, die in elke generatie opnieuw vorm krijgt. De identiteit van het BCT is vooral divers,

onderscheidend en voorlopig en altijd open voor 'nader licht' (*further light*). Dit maakt het onmogelijk, onnodig en zelfs ongewenst om met één vaste stem te spreken. Op deze manier kan er geen eenduidige bijdrage worden geleverd, behalve met de stijl zelf.

Geest *boven* structuur is anders dan Geest *of* structuur; het is een uitspraak over prioriteit. Wat wordt bedoeld met Geest boven structuur is niet spiritualisme (Geest zonder structuur), maar spirituele oecumene boven institutionele oecumene. Ik concludeer dat een benadering van de ecclesiologie vanuit de pneumatologie hier een zeer nuttige bijdrage aan levert. Niet tegen een christologische of trinitarische benadering, maar als een feitelijke en relevante toevoeging, als een kwestie van nadruk. Nuttig vooral in oecumenisch opzicht. Omdat de kerk nog niet is wat ze zou moeten zijn, maar nog 'in aanbouw', vertegenwoordigt de Geest het kritieke moment tegenover de status quo en onderstreept daarmee de voorlopige vorm van de kerk. Deze pneumatologische benadering leidt tot en wordt versterkt door een kenotische ecclesiologie. Als de Geest voorrang heeft op de structuur en de belijdenis 'Jezus is Heer' (door de Heilige Geest, 1 Kor. 12:3!) fundamenteel is voor de kerk, is al het andere daaraan ondergeschikt. Reiling gebruikt het woord *kenosis*, zelflediging (Fil 2:7), om kerken uit te dagen alles op te offeren voor de eenheid van de kerk. In deze *kenosis* zal iedere kerk haar eigen vormen en tradities haar plaats moeten geven, of in ieder geval bereid zijn deze af te schaffen als dat nodig is. Want als Christus zichzelf ontledigde en vernederde om mensen te redden, moet dit feit de kenotische fundamenten van de ecclesiologie en de hele stijl van het leven van de kerk bepalen (Waclaw Hryniewicz). Interessant is dat, terugkijkend op de conferenties, het thema van zelfontlediging en opoffering verschillende keren naar voren komt (Louisville 1967, Winnipeg 1978 en Winnipeg 2008). Ook de *New Delhi Statement on Unity* van de Derde Assemblée van de Wereldraad van Kerken in New Delhi, India, in 1961, spreekt over de noodzaak van de dood en opstanding van vele vormen van kerkelijk leven zoals we die kennen, omwille van eenheid. Daarom sluit ik me aan bij Peter Leithart in zijn recente pleidooi (2016) voor een 'interim-ecclesiologie' naar wat hij het reformatorische katholicisme noemt, dat de noodzakelijke dood van kerken en denominaties eist om Jezus' gebed van Johannes 17 te beantwoorden, hoewel ik er de voorkeur aan geef om een *radicaal* reformatorisch katholicisme te zoeken. Dit is een wending naar een 'ontvankelijke oecumene' (*receptive ecumenism*), een oecumene van de uitwisseling van gaven, 'geworteld in onze erkenning dat we niet alles weten of bezitten wat we nodig hebben in ons eigen kerkelijke afdeling' (Leithart).

Ten slotte pas ik dit pneumatische en kenotische ecclesiologische perspectief toe op de concrete casus van een van de oecumenische struikelblokken: de wederzijdse dooperkenning. Kunnen wij als kerken loskomen van ons (doop) 'tribalisme' (Leithart) en mogelijk een 'interim-ecclesiologie' vinden die verenigt, zelfs als het water scheidung brengt? Ik laat zien hoe voor BC de doop van gelovigen het logische gevolg is van hun ecclesiologie: een kerk van gelovigen vraagt om een doop van gelovigen. Ik stem in met Reiling als hij zegt dat alleen de doop van gelovigen in staat is het volle gewicht te dragen van een nieuwtestamentische dooptheologie. Ik stel dat dienovereenkomstig de twee overeengekomen voorwaarden voor wederzijdse erkenning van de doop, water en de Drie-eenheid (BEM), tekort schieten zolang ze niet worden aangevuld met een derde factor, namelijk de geloofsreactie van de dopeling. Maar betekent dit dat BC andere kerken die de kinderdoop toepassen, niet als kerken van Jezus Christus kunnen erkennen? Gebaseerd op de discussie over de besnijdenis van de heidenen in Handelingen 15, als een voorbeeld van de prioriteit van Geest boven structuur, concludeer ik dat ze dat kunnen. Het hoogtepunt

van Fil 2 is de belijdenis 'dat Jezus Christus de Heer is' (Fil 2:11), een belijdenis die niemand kan doen 'behalve door de Heilige Geest' (1 Kor 12:3). Elke christen en elke kerk die vanuit dit belijdende centrum leeft en bij wie de aanwezigheid van de Heilige Geest 'zowel gezien als gehoord' is (Hand 2:33), verdient een volledige erkenning als broeder en zuster en als zusterkerk. Als BC zullen we zulke personen en zulke kerken uitdagen om samen met ons de Schrift te onderzoeken om de wil van Christus te onderscheiden, ook met betrekking tot de doop. Maar we moeten ze niet 'lastig vallen' (Handelingen 15:19) met een eis van herdoop zolang ze hun christelijke inwijding voltooid zien door middel van de kinderdoop, gevolgd door een geloofsblijdenis. Ook als BC moeten we erkennen dat onze doop niet van ons is. De doop is niet van de dopeling, noch van de dooper, noch van de kerk. De doop is van de Heer Zelf. Dit geeft tegelijkertijd het belang en de ernst van de doop aan, evenals de relativisering van onze vormen en praktijken. En niet alleen de doop is van Hem. De kerk ook!

Dus gebaseerd op de gedachte van *kenosis* onthouden we ons van onze eis van herdoop zolang andere broeders en zusters hun christelijke inwijding voltooid zien door middel van hun kinderdoop en hun geloofsblijdenis. Tegelijkertijd, aangezien onze overtuiging is en blijft dat 'dopen op grond van persoonlijke belijdenis het best betuigde patroon in de nieuwtestamentische geschriften is' (BEM, sectie 11) en dat alleen de doop van gelovigen in staat is om het volle gewicht van een Nieuwtestamentische theologie van de doop te dragen, blijft de herdoop een 'onmogelijke mogelijkheid' voor hen die deze gewetensvol zoeken en beschouwen als antwoord op het werk van de Heilige Geest in hun leven. Aangezien de doop niet van ons is, kunnen we niet van anderen eisen dat ze zich onthouden van de kinderdoop, noch kunnen zij van ons eisen dat we ons onthouden van herdoop. Het enige wat we kunnen doen is elkaar in liefde verdragen. De kerkgeschiedenis heeft ons opgezadeld met een gemeenschappelijke schuld. Dit is een kruis dat we samen moeten dragen.

Ik ben het met George Vandervelde van Hamilton 1996 eens dat de BCT een 'cruciale' en 'unieke' oecumenische bijdrage kan hebben bij het overbruggen van een minimalistische individualistische evangelische ecclesiologie en een maximalistische institutionele oecumenische ecclesiologie, en als zodanig een 'hoognodige. . . derde weg'. We zijn allemaal geroepen om onze eigen ecclesiologieën te heroverwegen. Deze uitdaging niet aangaan, is het afsnijden van een belangrijke wortel van de kerkelijke vernieuwing (Vandervelde).